

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І КАПІТАЛІЗАЦІЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ У ПЕРІОД ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

БОРОВІКОВА М., аспірант Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка

Значна кількість нерозв'язаних проблем, які нагромадились в інвестиційній діяльності за останні роки, обмежують приток капіталів до економіки, гальмують науково-технічний прогрес та не сприяють створенню міцної бази для процесу відтворення. Крім того, сьогодні інвестиційна політика держави повинна будуватися з урахуванням кризи у вітчизняній економіці та розбалансування світових ринків.

Потрібно зауважити, що в кризовій ситуації питання визначення стабільності комерційних банків є актуальним як ніколи раніше. Багато науковців та економістів наголошують, що жодна економіка не може жити без інвестицій та кредитів, особливо у складні часи. Саме тому

© Боровікова М., 2009

головним і першочерговим заходом щодо стабілізації та подальшого розвитку банківської системи є необхідність інвестування в неї реальних грошей.

Інвестиційну діяльність та капіталізацію банківської системи досліджували такі науковці, як М. Алексеєнко, І. Бланк, З. Васильченко, Є. Жуков, Б. Луців, І. Лютий, Л. Примостка та ін. Доведено, що обсяг грошових вливань у банківську систему має перевищити втрачений галуззю капітал, тобто бути навіть більшим ніж обсяги інвестування в часи стабільної діяльності комерційних банків. Водночас, відновити довіру інвесторів сьогодні, як ніколи раніше, стає дуже важко та дорого [1, с. 215].

Велике значення в оцінці привабливості та безпеки інвестування відіграють міжнародні рейтингові агентства. Наприкінці лютого міжнародне рейтингове агентство *Standard&Poor's* значно понизило рейтинги України майже за всіма показниками. Довгостроковий рейтинг за зобов'язаннями по валюті був знижений з В до ССС+, короткостроковий – з В до С. Оцінка ризику переводу та конвертації валюти, яка відображає можливість обмеження Кабінетом Міністрів України та Національним банком України доступу несувверених позичальників до іноземної валюти для обслуговування своїх боргових зобов'язань, також була знижена з В+ до ССС+. Рівень С, за методикою розрахунків *Standard&Poor's*, свідчить про те, що в країні "існує потенційна можливість невиконання емітентом своїх боргових зобов'язань". Нижче ніж С у рейтинговій шкалі є тільки рівні SD і D, що відповідно означають "вибірковий дефолт" і "дефолт за борговими зобов'язаннями".

Існуюче падіння показників міжнародних рейтингів пов'язане з очікуваним падінням темпів росту ВВП, послабленням національної валюти, відтоком капіталів і скороченням надходжень від експортних трансакцій. Це, у свою чергу, призводить до подальшого погіршення якості активів фінансової системи. Відповідно, зростає кількість проблемних кредитів, що негативно відображається на рівні капіталізації банківської системи та призводить до обмеження подальшого росту кредитування. Коло замикається на зростаючих ризиках невиконання умов угоди між Україною та Міжнародним валютним фондом (МВФ) щодо надання нашій країні стабілізаційного кредиту.

Крім того, зниження суверенного рейтингу відобразилось на рейтингах окремих системних комерційних банків України, які також отримували оцінки від міжнародних рейтингових агентств. Зокрема, відоме рейтингове агентство *Fitch* знизило довгострокові кредитні рейтинги дев'ятьом українським банкам. Серед найбільших банків, погіршенням кредитних оцінок характеризується діяльність ЗАТ "Альфа Банк", АКБ "Укрсоцбанк", ТОВ "Кредо банк". Звісно, такі висновки не сприяють залученню в нашу країну додаткових фінансових ресурсів [2, с. 29].

В Україні останнім часом прогнози на майбутнє не дуже втішні, це підтверджують статистичні дані:

- спад промислового виробництва протягом останнього кварталу попереднього року становив 18.8 % у жовтні, 28.6 % у листопаді, 26.6 % у грудні (до відповідного місяця 2007 р.);
- висока інфляція – приріст споживчих цін у 2008 р. сягнув 22.3 %;
- темпи знецінення національної валюти є одними з найвищих у Європі [3, с. 6].

За таких умов, перш за все, необхідно звернутися до існуючого досвіду залучення інвестування та якнайшвидше почати впроваджувати механізми реформування банківської системи. Сьогодні фінансове становище України висуває комерційним банкам жорсткі вимоги щодо капіталізації як єдиної можливості їх подальшого існування. Інакше, їм загрожує загострення проблеми неплатоспроможності. Найбільші банки, з сумарними активами понад 65 % від всієї банківської системи, вже почали залучення грошових ресурсів від акціонерів та міжнародних фінансових організацій. Меншим банкам набагато складніше знайти кошти, тому їм знадобляться альтернативні можливості порятунку.

Проблема дефіциту ліквідності на українському фінансовому ринку дуже велика. Вартість міжбанківських кредитів коливається від 30 % у спокійні періоди до 90 % у критичні. Національний банк України (НБУ) практично зупинив рефінансування банків, вбачаючи в цьому причину посилення девальвації гривні. Продовжується відтік депозитів населення, що ще більше паралізує кредитування та посилює кризу неплатежів. Зростання кількості безробітних і зниження доходів населення збільшують частку проблемних кредитів, через це банки мають спрямовувати вільні кошти на резервування. У цьому випадку єдиною можливістю запобігти банкрутству стає докапіталізація.

У свою чергу, збільшення капіталу банківської системи України – першочергова вимога МВФ, який погодився виділити країні кредит у розмірі 16.5 млрд доларів США тільки при умові проведення незалежними аудиторськими компаніями під наглядом НБУ стрес-аналізу активів найбільших вітчизняних банків. Аудитори повинні були переоцінити кредитні портфелі та надане в заставу майно 34 найбільших банків відповідно до економічної ситуації в країні. Виявлені потенційні збитки вимагали збільшення капіталу. Перевірка показала, що докапіталізація банків необхідна у розмірі 8 % від ВВП, або 12 млрд доларів США, при чому від 6 до 9 млрд доларів США потрібні для комерційних банків України з іноземними інвестиціями.

Потрібно зазначити, що антикризові заходи НБУ сьогодні, головним чином, спрямовані на вирішення проблеми залучення вільних капіталів у банківську систему. Зокрема, НБУ вже порекомендував банкірам внести додаткові кошти у статутний фонд, щоб не допустити

розриву між активами та пасивами. Збільшення статутного капіталу НБУ вважає необхідним. Зрозуміло, що такої ж думки повинні дотримуватись і учасники фінансових ринків. Не можна нехтувати доведеною у світовій ринковій економіці тезою, що для того, щоб вийти із кризи і зберегти позиції банку на ринку, потрібно інвестувати.

За даними НБУ [4] значна частина комерційних банків планує залучення інвестиційних коштів для докапіталізації, що наведено в таблиці (станом на 23 лютого 2009 р.).

Назва банку	Власний капітал на 1 січня 2009 р., млрд грн	У тому числі статутний капітал, млрд грн	Збільшення статутного капіталу та залучення субординованого боргу, млрд грн
Райффайзен банк Аваль	7.4	2.4	0.85
УкрСиббанк	4.9	4.0	1.28
Укрсоцбанк	5.2	1.1	0.50
Промінвестбанк	3.3	0.2	2.80
ОТП Банк	2.5	2.1	1.15
ВТБ Банк	2.5	2.2	0.77
Брокбізнесбанк	2.3	1.9	0.60
Форум	1.9	1.6	0.64
Кредитпромбанк	1.7	1.3	1.35
Усього	31.7	17.8	9.94

Для поліпшення умов залучення додаткового капіталу Національний банк України дозволив банкам зараховувати до регулятивного капіталу субординований борг в іноземній валюті та не конвертувати його в національну. Таким чином, іноземні інвестори позбавляються від ризику девальвації гривні навіть якщо пролонгують надані своїм банкам кредитні лінії на більший строк. За таких обставин інвестори, іноземні материнські банки, швидше підуть назустріч українським банкам і перетворять кредитні лінії, залучені на міжбанку в довгостроковий субординований борг.

Не можна ігнорувати і той факт, що міжнародні банківські групи помітно постраждали від фінансової кризи на вкладеннях, які нині стали неліквідними, тому навіть за такої лояльності банківського регулюючого органу, не поспішатимуть інвестувати додаткові кошти для капіталізації банків. Наприклад, НБУ дав згоду на збільшення капіталу на 850 млн грн комерційному банку "Райффайзен банк Аваль" та на 638 млн грн банку "Форум" ще у 2008 р., але досі інвестори не поспішають докапіталізувати свої дочірні структури.

Аналіз запланованих трансакцій щодо збільшення капіталу комерційних банків з іноземним капіталом свідчить, що зведена по цим банкам сума становить 5.2 млрд грн, що майже втричі менше за необхідну, згідно з вимогами МВФ, суму (14.7 млрд грн).

Альтернативну можливість вирішення проблеми капіталізації банківських установ в Україні знайшли самі інвестори, їх західні мате-

ринські компанії. Австрійські Raiffeisen та Erste банки, французький Societe Generale, італійські UniCredit та Intesa Sanpaolo, німецький Bayern Landesbank, шведський Swedbank, бельгійський KBS та грецький EFG Eurobank створили у січні групу для переговорів з урядами країн-членів Європейського Союзу та Центробанком щодо виділення коштів банкам у Східній Європі, в тому числі в Україні, Сербії та Боснії. Переговори цих світових інвесторів сприяли певним досягненням, зокрема згоді Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) вкласти в декілька українських банків від 500 до 600 млн доларів США шляхом купівлі їх акцій або надання кредитів. Також надати позику в розмірі до 750 млн доларів США протягом наступних 12 місяців погодився Всесвітній банк. Ця позика буде спрямована на реабілітацію і докапіталізацію великих системних банків в Україні, які в цьому матимуть потребу.

Далеко не всі українські банки мають можливість залучати підтримку закордонних акціонерів або інвестиції міжнародних фінансових організацій. Для таких випадків НБУ намагається створити дієву систему рефінансування з боку держави. Уряд планує випустити облігації внутрішньої державної позики на суму 44 млрд грн, які зараховуються до капіталу банків та підлягають обов'язковому рефінансуванню з боку Національного банку. Декілька комерційних банків вже подали заявки на такий спосіб капіталізації, зокрема "Родовід Банк", "Надра" та Укрпромбанк [1, с. 6].

Дійсно, такий захід НБУ став єдиним можливим шляхом збереження деяких українських банків від банкрутства. Однак вже відомо, що коштів для докапіталізації всієї банківської системи в НБУ не вистачить. Отже інший (третій) вихід з проблеми недостатньої капіталізації банків Національний банк вбачає в їх реструктуризації та реорганізації.

Для того щоб зберегти, а не зруйнувати існуючу банківську систему України, залучити інвестиції, але не витіснити вітчизняні фінансові інститути, та при цьому підвищити рівень капіталізації комерційних банків та рівень адекватності їх капіталу, необхідне ґрунтовне оновлення правової бази, що регламентує порядок реструктуризації та реорганізації банківських установ.

Реформування банківського законодавства в напрямі реструктуризації та реорганізації, а також започаткування банківських об'єднань надаватиме вітчизняним банкам можливість не тільки вижити в складному та невизначеному економічному середовищі, а й розширять перелік інструментів та форм інвестування у банківський бізнес.

Однак існуючі протиріччя між Законом України "Про банки і банківську діяльність" [5] та нормативними актами НБУ, що регулюють питання реструктуризації та реорганізації, створення та діяльності банківських об'єднань, практично перешкоджають інвестиційним процесам. *По-перше*, згідно з постановою Національного банку України № 368 від 28 серпня 2001 р. [6], внески у статутні фонди

банківських установ вважаються інвестиціями і при розрахунках регулятивного капіталу зменшують його суму на розмір інвестиції, а при розрахунку сукупного капіталу створеної банківської корпорації, регулятивні капітали банків-учасників не сумуються. *По-друге*, у постанові Національного банку України № 377 від 31 серпня 2001 р. взагалі відсутній такий вид банківського об'єднання, як фінансова холдингова група, що передбачена ст. 12 Закону України "Про банки та банківську діяльність". Вирішення цього питання надзвичайно важливе для виживання банківської системи України, підвищення її інвестиційного потенціалу та, при цьому, безризикового забезпечення незалежності нашої держави.

Таким чином, Уряд готовий приймати відповідальні рішення задля збереження окремих комерційних банків та їх рекапіталізації, а також стабілізації та поновлення довіри до банківської системи з боку населення, закордонних та вітчизняних інвесторів. Однак урядові заходи не є вичерпними на шляху відновлення банківської системи та фінансового ринку в цілому. У зв'язку з цим Уряду потрібно впроваджувати комплексні антикризові заходи, а саме:

- ефективну програму утримання інфляції в допустимій нормі, шляхом запровадження додаткових ринкових інструментів регулювання грошової маси;
- постійний контроль і корегування стратегії розвитку вітчизняних банків, зокрема щодо зростання кредитних портфелів за рахунок зменшення витрат і рекапіталізації;
- необхідно розробити дієву стратегію підтримки банківських установ в умовах фінансової нестабільності та ввести спрощені механізми підтримки ліквідності банків;
- посилити вимоги до оцінки ризиків активних операцій та встановити постійний контроль за балансом активів і пасивів вітчизняних банків;
- розробити стратегію щодо стимулювання зацікавленості власників вітчизняних капіталів та учасників фінансового ринку в інвестуванні у банківський сектор [7].

На основі викладеного можна зробити певні висновки. *По-перше*, сучасна інвестиційна політика повинна враховувати кризове становище як у вітчизняній економіці, так і в усьому світі. *По-друге*, падіння рейтингу України в показниках міжнародних рейтингових агентств значно знижує рівень довіри з боку інвесторів до нашої держави; отже, необхідні негайні заходи щодо її відновлення. *По-третє*, існує гостра проблема дефіциту грошових коштів у вітчизняному банківському секторі, єдиним вирішенням якої може стати залучення інвестиційних коштів для рекапіталізації банків. Для активізації цього процесу Національний банк України здійснює відповідні стимулюючі заходи, до того ж, самі учасники банківського сектору почали шукати альтернативні шляхи залучення коштів. На жаль, відсутність єдиної цільової комп-

лексної програми залучення інвестування не сприяє якнайшвидшій стабілізації вітчизняної банківської системи, відповідно і стабілізації економіки в цілому. Лише комплексне вирішення всіх зазначених проблем дозволить відтворити інвестиційну діяльність і капітальну базу банків в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Луців Б. Л.* Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б. Л. Луців. — Тернопіль : Екон. думка : Картбланш, 2001. — 318 с.
2. *Гусев Ю.* Спустились / Ю. Гусев. — Бизнес. — 2009. — № 9 (840). — С. 29.
3. *Порошенко П. В.* Відновлення довіри до банків – першочергове завдання антикризової політики / П. В. Порошенко. — Дзеркало тижня. — 2009. — № 3 (731). — С. 36.
4. *Національний банк України.* Офіційний сайт. — Режим доступу : www.bank.gov.ua.
5. *Про банки та банківську діяльність* : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Уряд. кур'єр. — 2001. — 17 січ. (№ 8).
6. *Інструкція* про порядок регулювання діяльності банків України, затв. постановою Правління НБУ від 28 серп. 2001 р. № 368.
7. *Міжнародна фінансова криза: Ризики і рекомендації для України* [Електронний ресурс] / Р. Джуччі, Р. Кірхнер, В. Мовчан, В. Кравчук ; Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій ; Німецька консультативна група при Уряді України. — Режим доступу : <http://www.ier.kiev.ua>.